

Pregledni znanstveni rad
DOI: 10.17234/Croatica.66.8
UDK: 811.163.42'342
Primljen: 14. 3. 2022.
Prihvaćen: 10. 5. 2022.

O METATONIJSKOM NAGLASKU U HRVATSKOME STANDARDNOM JEZIKU

Helena Delaš

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

helena.delas@vk.t-com.hr

Na standardnoj naglasnoj razini hrvatskog jezika primjenjuju se postupci naglasnog prilagođavanja posuđenica koji potječu iz najranijih faza hrvatskoga jezičnog razvoja. U novoštokavskom naglašavanju možemo govoriti o velikim zonama, mediteranskoj (koja naglasak dosljedno pomiče kao *viòlīna*) i kontinentalnoj (koja ga tonski prilagođuje kao *violīna*). Dakle unutar sustava mogući su različiti naglasci iste riječi, a u novije se vrijeme u tom izboru prednost sve više daje metatonijskomu naglasnoprilagodbenom postupku kako bi se na jednoj strani korigiralo upadno (nerijetko hiperštokavsko) pomicanje naglasaka, a na drugoj strani pružio, makar i teorijski, otpor tendenciji silaznog naglašavanja posuđenih riječi. U radu se detaljno određuje i analizira naglasni korpus u kojem se na razini propisane norme događa sustavno pomicanje u korist uzlaznog naglasaka i obrazlaže da je takav normativni postupak sociolingvistički nerealan jer ga ni jedno bilježenje naglasne situacije na području hrvatske javne polifunkcionalne komunikacije ne podupire; insistiranje na tako modeliranome naglasnom kodeksu posebno je neprihvatljivo u nastavi hrvatskog jezika (i kao materinskog i kao inog).

Ključne riječi: hrvatska akcentuacija, posuđenice, metatonijski naglasak, hrvatski standardni jezik

1. UVOD

Naglasno prilagođavanje posuđenih riječi dio je opće težnje za uklapanjem strane riječi u hrvatski kao jezik primatelj. Osnovni principi naglasnog prilagođavanja posuđenih riječi na razini propisane norme zapravo su vrlo jednostavni, ali često suprotni praksi, tj. standardnomu izgovornom uzusu. To su: 1) analogija, tj. raspoređivanje posuđene riječi u jedan od tvorbeno-naglasnih i oblično-naglasnih modela, npr. na temelju glasovnog sastava njihova završetka riječi *naùtika*, *metòdika* raspoređene su u tvorbeno-naglasni model *lovòrika*, *perùnika*;

2) zonalni pristup, tj. uočavanje razlike između dvaju novoštokavskih tipova naglašavanja posuđenih riječi, starijega „mediteranskog” i mlađega „kontinentalnog”. Naime naglasni put posuđene riječi iz stranog jezika u hrvatski, tzv. „vanjska akcentuacija”, lingvistički je relevantan i određuje teorijsku pozadinu naglasnog prilagođavanja posuđenica u standardnome četveronaglasnom jezičnom tipu. Načelno, posuđena se riječ u organskim govornim sustavima hrvatskog jezika može naglasiti izvorno ili prilagođeno. U prvom slučaju kao u jeziku iz kojeg dolazi, dakle uz zadržavanje izvornog mjesta naglasaka i izvornog (silaznog) tona, a u drugom slučaju metataksom s metatonijom (pomicanjem izvornog naglasaka za jedan slog unatrag uz zamjenu silaznog tona uzlaznim kojim nastaju stariji „mediteranski” novoštokavski naglasci: *pakēt* > *pàkēt*) ili samo metatonijom (zadržavanjem izvornog mjesta naglasaka uz zamjenu silaznog tona uzlaznim kojim nastaju mlađi „kontinentalni” novoštokavski naglasci: *medicīna* > *medicína*).

3) „logički” naglasak, tj. naglasak isticanja koji kao početni kratkosilazni naglasak zamjenjuje etimološki naglasak riječi koje u sufiksu, obično latinskom, imaju dug vokal: *kolektīv* > *kòlektīv*, *separâtan* > *sěparātan*, *konvencionālan* > *kõnvencionālan* itd.

Kako bismo se bolje upoznali s načinima naglašavanja posuđenog leksika, koji se dakle u hrvatskom jeziku određuju ne samo s tipološkog nego i s jezično-zemljopisnog gledišta (v. Kravar 1984, 1985, 1986/87), navedimo trosložne i višesložne pridjeve kao *pedantan*, *galantan*, *indolentan*, *konkurentan*, *interesantan* itd. Takvi se pridjevi u hrvatskim organskim govornim naglasnim sustavima realiziraju u pet naglasnih inačica: 1) *pèdantan*, 2) *pèdāntan* (ispred skupa sonant+konsonant prema talijanskom je uzoru vokal dug), 3) *pedāntan*, 4) *pedāntan*, 5) *pedāntan* (bez *pedāntan* jer je ispred skupa sonant+konsonant prema njemačkom uzoru vokal kratak). Naglasak *pèdantan*, koji nastaje prenošenjem stranog naglasaka, tj. pomicanjem sila-

znog naglaska ulijevo, zapravo je rezultat međusobnog križanja različitih tipova naglašavanja jer je u govorima mediteranske zone, gdje je utjecaj talijanskog jezika, moglo nastati samo *pédāntan*. Na standardnoj naglasnoj razini dominira kasnonovoštokavski ili kontinentalni način naglašavanja koji čuva izvorno mjesto naglaska mijenjajući mu ton (*pedàntan*) i potiskuje ranonovoštokavski ili mediteranski način naglašavanja (*pèdāntan*) koji je obilježen kao regionalan, a najčvršće se drži u Dubrovniku. Dok metataksom ne mogu biti obuhvaćeni izvorno naglašeni prvi slogovi posuđenih riječi, metatonijom ne mogu biti obuhvaćeni izvorno naglašeni posljednji slogovi posuđenih riječi. Metataksična promjena izvornog naglaska u posuđenicama odraz je općega novoštokavskog pomicanja dvaju silaznih naglasaka iz 15. stoljeća kojim nastaje četveronaglasni sustav, a u razvoju metatonične promjene/prilagodbe izvornog naglaska u posuđenicama pretpostavlja se da je posredovao njemački jezik svojim više ili manje uzlaznim tonom naglašenog vokala, osobito dugoga otvorenog: njem. *die Mode* i *die Natur* kudikamo je bliže hrvatskom *móda* nego *môda*, odnosno *natúra* nego *natûra*. Metatonija je karakteristična uglavnom za posuđene riječi. Uključuje, tj. zahvaća i riječi s izvorno naglašenim početnim slogom kao *kàsa*, *móda*, *kálež*, *vároš*, *Áfrika*, *lògika* itd. koje, i bez potrebe, mijenjaju ton (silazni početni ton do danas čuvaju npr. *màna*, *pâpa*, *dòktor*, *tûtor*, *čizma* i *čikoš*, *màsa* i *rîva*, *ândeo*, *pùška*, *lògor* itd.), a metatoničnom su promjenom dobro usustavljene i neke posuđenice s izvorno naglašenim unutarnjim slogom pa su naglasne prilagođenice npr. *projèkcija*, *operácija*, *dinástija*, *filològija*, *mašína*, *matúra*, *garáza*, *paráda*, *sezóna*, *operírati*, *lingvistika* itd. Konkurentnost dvaju teorijski mogućih tipova naglašavanja, metataksičnog i metatoničnog, još uvijek se može potvrditi na određenim skupinama posuđenica, npr. na onima na -ija, koje su prilično brojne, pa je različit standardni naglasak na toj kategoriji riječi, npr. *tràdicija* ili *tradícija*, *pròvìzija* ili *provízija*.

U novijoj se literaturi navodi da je izrazita razvojna tendencija zapadnonovoštokavskog naglašavanja metatonična prilagodba. Tako autori *Hrvatskoga jezičnog savjetnika* nastojeći „očuvati zapadnonovoštokavski naglasni sustav, unaprijediti ga i pojednostaviti onim uporabnim naglasnim tendencijama koje ne ugrožavaju bit toga sustava, tj. raspodjelna pravila prozodijskih sredstava u hrvatskome standardnom jeziku” (Barić i sur. 1999: 70), pitanje naglasno neusustavljenih posuđenica rješavaju, gdje god su to mogli, prilagodbom na izvornom mjestu naglaska, što smatraju „kompromisom između dvaju naoko suprotstavljenih zahtjeva: čuvanja izvornog mjesta naglaska i pravila po kojem nema silaznih naglasaka izvan početnoga sloga”

(isto: 74). U preskriptivnoj akcentologiji metatonična se prilagodba kao tip naglašavanja posuđenog leksika počinje preferirati od pedesetih godina dva-desetog stoljeća kada su se hrvatski leksikografi prvi put morali prilagoditi većem priljevu posuđenih riječi. Fond dvaju dvojezičnih rječnika iz 1956. godine s hrvatskim kao polaznim jezikom – Dayre-Deanović-Maixnerova *Hrvatskosrpsko-francuskoga* te Deanović-Jernejeva *Hrvatskosrpsko-talijanskoga* – u terminološkom je pogledu znatno proširen u odnosu na druge velike poratne rječnike (Benešićev 1949, Barićev 1950, Jurančićev 1955). Akcentuirali su ih Bratoljub Klaić i Mirko Deanović i to „na osnovi Vukova i Daničićeva sistema s neznatnim odstupanjima prema najnovijoj fazi našega načina naglašavanja” (Deanović i Jernej 1956: prema Predgovoru). U posuđenim pridjevima kao *arògant* potpuno je revidiran dotadašnji naglasak pa su prilagodbom na izvornom mjestu naglasaka (metatonijom) usustavljeni: *arogànt*, *elegànt*, *latènt* itd., ali je ostavljeno *pèdant* prema imenici *pèdant*. Kako je u svojem osvrtu na dva nova akcentuirana rječnika napisao Brozović, „to nisu štokavski akcenti, to je kompromis između neštokavskih navika i štokavske intonacije, koji iznevjerava zapravo i jedno i drugo, a praktički je neprovediv” (Brozović 1956: 117) te zaključuje da se „putem takvih naglih i skokovitih kategorijskih promjena ne može ići” (isto: 118). Velika prednost koja se na preskriptivnoj standardnojezičnoj razini daje metatoniranim naglascima daleko je od stvarnog stanja standardne izgovorne prakse. Takav program naglasnog normiranja, iako maksimalan i teorijski vrlo jednostavan, u širem je opsegu neostvarljiv. Hrvatski je jezik u prošlosti najviše posuđivao iz jezika s kojima je bio u izravnu geografskom dodiru (mađarski, njemački, talijanski, turski), a od druge polovine 20. stoljeća i iz jezika s kojima je došao u izravan kulturno-civilizacijski dodir – najuočljivija su posljedica toga dodira anglicizmi. Nakon adaptacije modela (riječ kako je izgovaraju govornici jezika davatelja, v. Filipović 1986) po pravilima transfonemizacije izgovor posuđenice u hrvatskom jeziku nije dokraja određen jer treba odrediti naglasak. Kako se fonološki sustavi pojedinih jezika razlikuju vrstom naglasaka i pravilima njihove razdiobe, engleski ekspiratorni naglasak treba prijeći u hrvatski tonski naglasak. U korpusu anglicizama prilagođenih standardnoj novoštokavskoj akcentuaciji uočava se tendencija koja utječe na čitav sustav standardne akcentuacije, a to je pojačavanje novoštokavskog elementa uzlaznim tonom (ponajprije na kratkom slogu) na prvom slogu dvosložnih i višesložnih riječi (na kojem bi teoretski mogao stajati bilo koji od četiriju naglasaka) te na unutarnjim slogovima trosložnih i višesložnih riječi (gdje bi se naglasak mogao povući na prvi slog

kao kratkosilazni): *lòbi, hòbi, dèrbi, làser, bìznis, bàjpas, gàngster, tinèjdžer, oldtájmer* itd. Takvim se pristupom stvara dojam opće ravnoteže među različitim tendencijama što ih novije posuđenice donose u standardni izgovorni uzus; najizraženija je uzmicanje kratkouzlaznog naglasaka u sustavu u korist kratkosilaznog: *lòbi, hòbi, dèrbi, làser, bìznis, bàjpas, gàngster, tìnejdžer, òldtajmer*... Taj proces ugrožava kratkouzlazni („spori”) naglasak, tim više što se on u domaćem dijelu leksika povlači u korist dugouzlaznog naglasaka, o čemu je šezdesetih godina prošlog stoljeća pisao Brozović:

Dakle sam standardni jezik zahtijeva da se, uz izuzimanje ekspresivnih primjera i ograničenih, pojedinačnih analogija, odupremo prodiranju akcenata kao *pròdor* – oni u društvu s drugim kategorijama o kojima je ovdje bila riječ mogu izazvati ne samo pomor akcenata kao *pòmor* nego mogu jednom predstavljati sprovođenje kratkouzlaznog akcenta i našeg četveronaglasnog sustava i još ponečega u standardnom hrvatskosrpskom jeziku. (Brozović 1963: 150)

Tradicionalno se smatra da posuđeni leksik, pretežno silazno naglašen, kolidira s novoštokavskim naglasnim sustavom te da silazni naglasci u posuđenim riječima nisu pitanje principijelnosti nego pitanje stupnja adaptacije posuđenih riječi koje „pravi” štokavac, čim ih usvoji, naglasno prilagođuje svojem sustavu. Tzv. „periferni” i „školski” štokavci ne izgovaraju novoštokavske naglaske na pravi način: „Naglasak se (u posuđenicama, dodala autorica) prenosi zato, što je gotovo nemoguće izgovoriti silazni i brzi akcent u sredini izgovorne cjeline, ako ih izgovaramo s punim štokavskim muzičkim intervalom i s punom napetošću.” (Brozović 1954: 121) Kako dva novoštokavska uzlazna naglasaka imaju tri arealno određena tipa glasovne izvedbe (dinamičko-tonskog kretanja u naglašenom slogu i u postakcenatskom, tj. u sljedećem slogu) – centralni („dinarski”), sjevernoistočni („panonski”) i jugozapadni („humski”), izgovor uzlaznih naglasaka na standardnojezičnoj razini fonetički je različit, što se može registrirati „golim” sluhom. Smatra se da je vrhunac razvoja nove uzlaznosti u centralnom tipu (tj. na centralnome novoštokavskom području), koji je vjerojatno najstariji (v. Kravar 1988), dok su druga dva tipa uzlaznosti (na dvama pobočnim područjima – slavonsko-vojvođanskom i hercegovačko-neretvanskom) prozodijski manje izgrađena:

Akustički je dojam (bar za moje uho, možda je i navika) čist, uravnotežen, bez obojenosti, bez prizvuka. Mislim, da je objektivno, ako kažem, da je centralni spori i ljepši i pogodniji i da samo on može postati ortoepski standard. Samo nažalost on je i najteži za uvježbavanje. [...] I sjeveroistočni i jugoistočni mnogo je impresivniji, mnogo se lakše oponaša, brzo se prilijepi i spikeru i glumcu. (Brozović 1954: 123)

Funkcioniranjem četveronaglasnog sustava standardnog jezika, time koliko prozodijska obilježja četveronaglasnog sustava, koja su dijakronijski uvjetovana, a sinkronijski regulirana u standardnoj novoštokavštini, pridonose auditivnom primanju govora (razumijevanju govora i identificiranju fonološkog inventara u domaćoj sredini), sedamdesetih su se godina prošlog stoljeća bavila dvojica američkih slavista, Th. F. Magner i L. Matejka (1971) te zaključila da bi auditivno-fonološki relevantni bili samo mjesto naglasaka i kvantiteta naglašenog sloga (*pās : pās, pèro : Péro*), dok su ton i nenaglašena kvantiteta (postakcenatske dužine) fonetički balast. To znači da standardni četveronaglasni sustav funkcionira zapravo kao dvonaglasni (barem auditivnim prihvatom), a u najboljem slučaju kao tronaglasni (prema Kravar 1982). No Kravar zaključuje: „Ne prestaje, dakle, biti sistem zato što nije potpuno raširen ili dovoljno velegradski, baš kao što i nekakav, recimo, nesistem ne bi postao sistemom zato što bi bio potpuno raširen ili dovoljno velegradski.” (isto: 46–47) O općepriznatoj standardno-jezičnoj naglasnoj normi govori se dakle samo u apstraktnom smislu, a konkretno (u realizaciji) ta norma nije stabilna, kao što se vidi iz odnosa glavnih stručnih struja koje su se bavile normativističkim problemima u području hrvatske pravogovorne norme (Brozovićeve, Škarićeve, Vukušićeve).¹

2. ODREĐIVANJE I ANALIZA NAGLASNOG KORPUSA

U novijoj hrvatskoj normativnoj akcentologiji metatonija kao prilagodbeni postupak sve je više zastupljena jer se njome na teorijskoj razini potiče pojednostavnjivanje i rasterećenje naglasnog sustava u okviru općih zakonitosti koje određuju razdiobu naglasaka s obzirom na prvi ili jedini slog, unutarnje slogove i posljednji slog. Kako bismo tu tendenciju dimenzionirali, prikazat ćemo pojedine dijelove naglasnog sustava koji su pogodni za takvu vrstu prilagodbe, tj. posve „otvoreni” za uzlazne naglaske, polazeći, pojednostavljeno, od onoga što se tradicionalno naziva naglasnim tipom (za čiju je odredbu ključan rod imenice, broj slogova, tip fleksije); donose se oni koji su naglasno značajniji i koji se većim brojem primjera potvrđuju u novijim

¹ Prva se struja zauzima za akcentuaciju „klasičnog” tipa, druga struja traži radikalne promjene u sustavu, a treća struja drži da naglasni sustav treba pojednostavljivati onim uporabnim naglasnim tendencijama koje ne ugrožavaju njegovu bit.

rječničkim normativnim priručnicima (trima rječnicima i jednom savjetniku s rječnikom), a za njih ćemo se služiti sljedećim oznakama: HJS = *Hrvatski jezični savjetnik* E. Barić i sur. 1999; RHJ = *Rječnik hrvatskoga jezika* gl. ur. J. Šonje 2000; VA = *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* V. Anića (prir. Lj. Jojić) 2004; VRH = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* gl. ur. Lj. Jojić 2015.

2.1. Trosložne imenice muškog roda s naglaskom na prvom slogu

2.1.1. **Tip *sènātor*, *sènātora*** (kratkouzlazni naglasak na prvom slogu i dužina na drugom bez promjene su u cijeloj paradigmi; u G mn. dugi su zadnji i predzadnji slog: *sènātōrā*). Hrvatskih je riječi u tom tipu vrlo malo, npr. kovanice *gnjāvātor* i *dr̄mātor* i imenice nastale u Slavoniji po uzoru na mađarski jezik s formantom -oš: *džèpāroš*, *splètkāroš*, *pècāroš*, *kèsāroš* itd. Uglavnom mu pripadaju latinizmi kao što su diktator, ekvator, kreditor, kreator, orator, promotor, revizor, provizor... Kako bi se napravio odmak od tradicionalno normiranih klasičnih novoštokavskih naglasaka, a istovremeno ispoštovalo pravilo prema kojem u standardnom jeziku silaznog tona nema na nepočetnom slogu (kao što ga ima u izvornome latinskom: *diktātor*, *promōtor*...), takve imenice u propisanoj normi imaju i dubletne likove s dugouzlaznim naglaskom na drugom slogu: *senátor*, *diktátor*, *promótor*, *ekvátor*... S metatoniranim naglaskom na izvornome naglasnom mjestu od tih se imenica također normiraju pridjevi: *senátorov*, *senátorskī*, *diktátorov*, *diktátorskī*, *promótorov*..., ženske mocijske izvedenice sa sufixsom -ica, kao i posvojni pridjevi od tih izvedenica: *diktátorica*, *diktátoričin*... Navedene naglasne inovacije u dvama normativnim priručnicima provedene su vrlo nedosljedno. HJS ima *senátor*, *senátorov*, *sènātorica*, *sènātoričin*; samo *diktátor* (tako i izvedenice), ali *promótor* (tako i izvedenice), *èkvātor* i *ekvátorskī*. VRH ima *senátor*, *senátorov*, *senátorskī*, *senátorica*, *senátoričin*; samo *diktátor* (tako i izvedenice), ali *promótor* (tako i izvedenice), *èkvātor* i *èkvátorskī*. U RHJ-u u svim su navedenim primjerima zadržani klasični naglasci, a u VA je iznimno, i to u zagradaama, bilježen silazni naglasak na unutarnjem slogu usvojene internacionalne riječi: *sènātor* (*senátor*), *pròmōtor* (*promótor*).

Na novi tip *senátor*, *senátora* oslanjaju se višesložne imenice stranog podrijetla sa sufixsima na -or: *transformátor*, *kondenzátor*, *administrátor*, *inicijátor*, *versifikátor* itd., što je u HJS-u i VRH-u dosljedno provedeno,

ali kako se metatonija ne može provesti na posljednjem slogu, rezultat su naglasne nesimetričnosti poput *kondenzátor*, *kondenzácija*, *kondènzāt*, *kondenzírati*, *kondènzírān* (što bi teoretski moglo biti *kondenzírān*); dok u RHJ-u nalazimo *administrātor*, im. ž. *administrátorica*, a u VA je *kondènzātor* (*kondenzātor*), *ambàsādor* (*ambasādor*).

2.1.2. **Tip *dèlīrīj*, *dèlīrija*** (kratkouzlazni naglasak na prvom slogu i dužina na drugom bez promjene su u cijeloj paradigmi, dok je dužina na trećem slogu samo u N jd. (u imenica za neživo i u A jd.); u G mn. dugi su zadnji i predzadnji slog: *dèlīrījā*). U taj tip ubrajamo samo posuđenice, također iz latinskog, koje su izgubile latinske formante -um i -us: akvarij, patricij, preludij, solsticij, geranij...; neke su u standardnom jeziku promijenile rod: decenija, harmonija. U novije vrijeme prednost na normativnoj razini imaju dubletni oblici s metatoniranim, dugouzlaznim naglaskom umjesto dužine na drugom slogu: *delīrīj*, *akvārīj*, *prelúdīj* itd. Na taj se tip oslanjaju višesložne posuđenice s dočetakom -ij kao *klimaktérīj*, *magistérīj*, *laboratórīj*, *konzervatórīj*, *oratórīj*, *opservatórīj* itd. U HJS-u metatonirani naglasci na izvornom mjestu dosljedno su prvi preporučeni za sve posuđenice s dočetakom -ij; u VRH-u je u trosložnicama zadržan klasični, pomaknuti naglasak pa je *àkvārij*, *dèlīrij*..., a u višesložnicama na prvom su mjestu metatonirani naglasci: *magistérīj*, *laboratórīj*, *konzervatórīj*. RHJ donosi samo klasične, pomaknute naglaske i to sa zanaglasnom dužinom na -ij: *àkvārīj*, *dèlīrīj*, *magistērīj*...; dok se u VA uz tradicionalne naglaske, koji se navode na prvom mjestu, bilježe, u zgradama, i silazni naglasci tipa *akvārīj*, *magistêrij*, *laboratôrij*, *konzervatôrij*...

2.1.3. **Tip *màgistar*, *màgistra*** (imenice s nepostojanim *a* i s kratkouzlaznim naglaskom bez promjene u čitavoj sklonidbi; u G mn. zadnji i predzadnji slog dugi su: *màgistārā*). U izvornome latinskom obliku ta imenica ima nastavak -er i naglasak na srednjem slogu: *magìster*, *magìstri*, dakle klasično je prilagođena metatonijom kroz metataksu, dok su imenice *kòsitar* i *Jùpiter* (u latinskom izvorniku sa silaznim naglaskom na prvom slogu: *kòsiter* i *Jùpiter*) u standardnom jeziku promijenile ton, vjerojatno prema pojedinim novoštokavskim govorima za koje je karakteristično takvo prilagođavanje. Imenice na -ant, -ent i -ekt, ako dolaze u obliku s nepostojanim *a*, također pripadaju tom tipu: *àkcentat*, *fràgmenat*, *kòncerat*, *pròjekat*, *mòmenat*, *sùbjekat*... (izvorno *akcènt*, *fragmènt*, *koncèrt* itd.). Potencijalno se kod dvosložnica

može propisivati hibridni naglasno-morfološki tip u kojem se zadržava izvorni kratkosilazni naglasak u N jd. koji potom metatonira u kosim padežima: *agènt*, G *agènta*; *akcènt*, G *akcènta*, no ni jedan normativni priručnik ne potvrđuje takvu promjenu naglasaka.² Kodificira se metatonirani naglasak na izvornome naglasnom mjestu za trosložnice kao *magìstar*, *magìstra*; *regìstar*, *regìstra* itd. *Magìstar*, *magìstrov*, *magìstarskī*, im. ž. *magìstra* te *regìstar*, *regìstarskī* potvrđuju HJS i VRH, dok je u VA metatonirana samo mocijska imenica ž. *magìstra*.

2.1.4. **Tip *mànēvar*, *mànēvra*** (imenice s nepostojanim *a* i s kratkouzlaznim naglaskom na prvom te dužinom na drugom slogu bez promjene u sklonidbi; u G mn. tri su dužine: *mànēvārā*). Tom tipu pripadaju uglavnom posuđenice: *tēātar*, *sēptēambar*, *ōktōbar*, *nōvēambar*, *dēcēambar* i dr. od kojih se u propisanoj normi neke javljaju s metatoniranim naglaskom na izvornome naglasnom mjestu, npr. *manévar*, *teātar* itd. Naglaske *manévar*, *manévarskī* donose HJS i VRH, *teātar*, *teātarskī* HJS, VA i VRH.

2.2. Trosložne imenice muškog roda s naglaskom na drugom slogu

2.2.1. **Tip *domàćin*, *domàćina*** (s kratkouzlaznim naglaskom na drugom slogu bez promjene tijekom cijele sklonidbe; G mn. glasi *domàćīnā*). U tom su tipu usustavljene mnoge posuđenice kojima osnova svršava na dva suglasnika pa u genitivu množine umeću nepostojano *a*: *argùment* – G mn. *argùmenātā*, tako i *ađùtant*, *akcìdent*, *ambijent*, *asìstent*, *aspìrant*, *debìtant*, *dekàdent*, *demònstrant*, *dijàlekt*, *dijàmant*, *dilètant*, *dirìgent*, *disìdent*, *dokùment*, *doktòrand*, *elèment*, *emìgrant*, *incìdent*, *instrùment*, *intèdant*, *kalkùlant*, *komàndant*, *testàment*, *vijàdukt* i dr. U svim je priručnicima naglasak dosljedno prenesen, jedino VA sporadično i u zagradama donosi silazni naglasak na ultimima: *ađutànt*, *asistènt*, *debitànt*, *emigrànt* itd., dajući informaciju o odstupanjima koja su odraz tendencija koje u praktičnom životu jezika objektivno postoje. Posuđenice s višesuglasničkim završetkom osnove potencijalno se s dvojakim naglaskom (klasičnim i metatoniranim) mogu normirati u genitivu jednine: *argùment* – G jd. *argùmenta* i *argumènta*,

² Prema Martinović 2014. i Rajle 2021. u novoštokavskom se Osijeku kod posuđenica s višesuglasničkim završetkom osnove ostvaruje takav hibridni naglasno-morfološki tip.

no takav tip priručnici zasad ne bilježe.³ Zato se kod ženskih mocijskih izvedenica sufiksom *-ica* od muških parnjaka sa sufiksima *-ant*, *-and*, *-ent*, *-ist* s kratkouzlaznim naglaskom na pretposljednem slogu u propisanoj normi sve više daje prednost metatoniranomu kratkouzlaznom naglasku na izvornome naglasnom mjestu: *asistèntica*, *debitàntica*, *doktoràndica*, *emigràntica*... (osim u VA u kojem imenice za žensku osobu dosljedno zadržavaju naglasak imenice za mušku osobu: *asistentica*, *debitantica*, *emigrantica* itd.).

2.2.2. **Tip *blizànac*, *blizànca*** (s nepostojanim *a* i s kratkouzlaznim naglaskom na drugom slogu tijekom čitave sklonidbe; osim u vokativu jednine i množine gdje je čelni naglasak: *blizànče*, *blizànci* te u genitive množine gdje je naglasak prenesen: *blizànācā*). U tom su tipu posuđenice s metatoniranim naglaskom poput imenica *sarkàzam*, *sofizam* (prema izvornom naglasku *sarkāzam*, *sofizam*; dubrovačko *sàrkazam* i *sòfizam* nije prihvaćeno u standardnom jeziku) s G jd. *sarkàzma*, *sofizma* i G mn. *sarkàzāmā*, *sofizāmā*, dakle naglasak ostaje bez promjene u paradigmi. Posuđenice na *-izam* brojne su i u propisanoj normi sve dobivaju tonski prilagođen naglasak na izvornome naglasnom mjestu: *aforìzam*, *autìzam*, *animìzam*, *organizam*, *realizam*, *astigmatizam*, *liberalizam*, *provincijalizam* itd. (na domaće osnove sufiks *-izam* dolazi u izvedenicama tipa *čakavizam*, *kajkavizam*, *štokavìzam*). U tip *blizànac*, *blizànca* valja uvrstiti i trosložne posuđenice poput *ansàmbł*, *bicikł*, *fascikł*, *monòkl*, *spektàkl* i dr. koje su u hrvatski jezik ušle kada zakon o umetanju nepostojanog *a* nije više snažno djelovao, a kojima je preskriptivni naglasak u G mn. s nepostojanim *a*: *ànsambālā*, *bìcikālā*, *fàsikālā*, *spèktakālā* odnosno *ansàmbłā*, *bicikłā*, *fascikłā*, *spektàklā* itd. Takve jednosložne posuđenice, mahom regionalizmi, kao *bètl* (kartaški izraz), *dàkl* (pas jazavčar), *pàjzł* (opskurna krčma), *pìnzł* (pinel = kist), *špìcl* (detektiv), *štòpl* (čep), *vèrgł* (orgulje) pripadaju tipu *làžac*, *làšca*. Naglasak im je u priručnicima metatoniran.

2.2.3. **Tip *školàrac*, *školárca***. Imenice tog tipa s dugouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu i nepostojanim *a* oslanjaju se na dvosložnice tipa *vránac*, *vrànca* kojima se naglasak u genitivu množine mijenja u dugosilazni: *vrànācā*,

³ Na takav je naglasni tip upozorio Vukušić držeći da se takav naglasak javlja spontano, tj. normiranjem iznutra, a da se naglasak *dokùment – dokùmenta*, *kontìnent – kontìnenta* govori na području zapadnonovoštokavskog naglašavanja (organskog i standardnog) samo pod utjecajem naglasnonormativnog refleksa izvana (Vukušić 1984: 118).

koji potječe od nekadašnjeg akuta: *vrānācā* pa će na proklitici stajati kratkouzlazni naglasak: *òd vrānācā, isprèd sūdācā*. Prema klasičnoj normi akutski dugosilazni naglasak prelazi kao kratkouzlazni i u G mn. takvih višesložnih imenica: *škòlārācā – škòlārācā, tuđīnācā – tūđīnācā, republikānācā – republikānācā, intelektuālācā – intelektuālācā, opozicionālācā – opozicionālācā, Dalmatīnācā – Dalmatīnācā*. Uzorke sa silaznim tonom u unutarnjem slogu ne preporučuje ni jedan razmatrani normativni priručnik. Kako se u pluralu imenica s dugouzlaznim naglaskom na penultimi i nepostojanim *a* radi o jednoj unutar slogovnoj i posljedično međuslogovnoj preinaci u deklinacijskom uzorku, u novijoj se propisanoj normi dokida različitost tona i mjesta naglasaka uvjetovana paradigmatiskim promjenama uzlaznog naglasaka u silazni i propisuju se oblici s izjednačenim mjestom i izjednačenim tonom naglasaka koji idu u prilog općoj novoštokavskoj normi: (*vrānācā, društāvā*), *škòlārācā, tuđīnācā, Dalmatīnācā, republikānācā, intelektuālācā, opozicionālācā* itd.

2.2.4. **Tip bezákon, bezákona.** U taj je tip ušlo mnogo turcizama (koji su danas u hrvatskom zastarjeli ili se upotrebljavaju kao regionalizmi) kao *amánèt, burázèr, mináret, vilájèt* i dr., a iz klasičnih jezika npr. *abdómen, cinóber, katéter* i dr. Metatonijski je naglasak u riječi toga tipa vrlo star.

2.3. Imenice ženskog roda a-deklinacije

2.3.1. **Tip olúja, olújē** (s dugouzlaznim naglaskom na drugom slogu). U tom su tipu metatoniranim naglaskom uspješno usustavljene brojne starije posuđenice i njihov se naglasak ne razlikuje u normativnim rječničkim priručnicima: *forínta, idéja, kolóna, koléga, mašína, markíza, medúza, mecéna, princéza, sintéza, skulptúra, tetíva...*, *fortúna, persóna* (u dubrovačkome govornom području te imenice glase *förtúna, pèrsóna* kao *blàgājna, cìstērna, kònzèrva* u tipu *čitānka, čitānkē* s kratkouzlaznim naglaskom na prvom i dužinom na drugom slogu zbog suglasničkog skupa u kojemu je prvi suglasnik sonant). Na tip *olúja, olújē* oslanjaju se brojne četverosložne i višesložne imenice ženskog roda a-deklinacije: *lokomotíva, inicijatíva, internacionála, kreatúra, arhitektúra, čokoláda, anatéma, fatamorgána, palačínka* itd.

2.3.2. **Tip slobòda, slobòdē** (s kratkouzlaznim naglaskom na drugom slogu). Pripadaju mu posuđenice s dvama suglasnicima na kraju osnove kojima je naglasak u propisanoj normi metatoniran (u praksi se redovito ostvaruju

silaznim naglaskom, osim imenice *sekūnda*, G mn. *sekūndā* i *sekūndī*) pa je preskriptivno: *agènda*, *burlèska*, *distànca*, *konstànta*...; na taj se tip oslanjaju višesložne imenice kao *dividènda*, *komponènta*, *konstituànta* itd.

2.3.3. **Tip migrácija, migrácijē** (naglasak je dugouzlazni na trećem slogu od kraja, tj. prvom slogu sufiksa -acija). U tom su tipu metatoniranim naglaskom uspješno usustavljene posuđenice: *dotácija*, *pozícija*, *definícija*, *disertácija*, *inspirácija*, *specifikácija*, *stabilizácija*, *personifikácija* itd.

2.3.4. **Tip maštarija, maštarijē** (naglasak je kratkouzlazni na trećem slogu od kraja, tj. prvom slogu ispred sufiksa na -ija). U tom su tipu metatoniranim naglaskom uspješno usustavljene posuđenice: *batèrija*, *anatòmija*, *agronòmija*, *ortografija*, *toleràncija*, *kamiòndžija*, *pubertètlja* itd.

2.3.5. **Tip stràtègija, stràtègijē** (naglasak je kratkouzlazni na četvrtom slogu od kraja, a za njim slijedi zanaglasna dužina). Taj se klasični tip u novije vrijeme preporučuje na drugom mjestu, a prednost se daje (pogotovo u HJS-u i VRH-u) tipu s dugouzlaznim naglaskom na mjestu zanaglasne dužine: *stratègija*, *stratègije*; tako i *revízija*, *pogíbija*, *televízija*, *Jugoslávija*, *Austrálja*, *Polinézija*...

2.4. Imenice ženskog roda i-deklinacije

2.4.1. **Tip galàntnōst, galàntnosti** (s kratkouzlaznim naglaskom na drugom slogu i dužinom na sufiksu -ōst, koja se u kosim padežima gubi). Tom tipu pripadaju samo posuđenice izvedene iz pridjeva kao *galàntan*, *pedàntan* u kojima je u svim razmatranim priručnicima zadržano mjesto izvornog naglaska (*galàntan*, *pedàntan*), ali promijenjen ton.

3. RASPRAVA

Komparativna analiza suvremenih hrvatskih rječničkih priručnika pokazuje da se naglasni likovi i tendencije razlikuju od priručnika do priručnika. Prema pojedinim teoretičarima metatonija ili promjena dinamičkog naglasaka u uzlazni naglasak na istom slogu kabinetsko je pravilo⁴ koje krivotvori podatak o izvornom obliku posuđenice, međutim to s povijesnog gledišta nije točno. Da su svi novoštokavci naglaske kao *politika*, *Amèrika*, *komunizam*, *limunáda* jasno čuli u originalu kao brze, pretvorili bi ih u *pòlitika*, *Àmerika*, *komùnizam*, *limùnāda* koji se obično označuju „hiperštokavizmima”, no radi se o općim, u jednom slučaju ranijim, a u drugom kasnijim novoštokavskim naglascima. Međutim ništa ne ide u prilog tomu da se na razini suvremene propisane norme izvorno mjesto naglasaka u posuđenicama, ponajprije u onima s više slogova, onima koje su kasnije primljene ili onima koje su rjeđe u uporabi, čuva uz tonsku prilagodbu. Taj je postupak „iscrpljen” u ranim fazama hrvatskoga jezičnog razvoja i ne može biti masovno primijenjen pri naglasnom usustavljanju posuđenog leksika koji se nakupljao od druge polovine dvadesetog stoljeća do danas.⁵ U većini slučajeva radi se o odabiru u korist sustavnih, ali u standardnoj izgovornoj praksi vrlo rijetkih inačica, koje k tomu imaju i izraženu estetsko-zvukovnu manu, na što je upozoravano još od pedesetih godina prošlog stoljeća kada se raspravljalo o akcentuaciji posuđenica na -or (Moskatelo 1954. i Brozović 1954). Pitanje metatonične prilagodbe posuđenog leksika postalo je „slabo mjesto” hrvatske ortoepske norme. Npr. neosporno je da u standardnoj izgovornoj praksi izrazito prevladavaju likovi s neprenesenim izvornim silaznim naglaskom i bez zanglasne

⁴ Škarić, Škavić, Varošaneć-Škarić (1995: 133): „Ipak, najveći je prigovor tog postupka što on nije bit našeg uzlaznog naglasaka, ono što ga takoreći održava živućim, a to je da je on „raspršen ... uzlazni je samo odjek fonološkog naglasaka što se ostvaruje u idućem slogu”¹¹. Uzlazni naglasak nosi svježe sjećanje o svom sjedištu na idućem slogu¹².” [...] „Zato metatoniranje u uzlazni naglasak krivotvori podatak o izvornom obliku posuđenice. Ako se kaže *Amèrika*, *repùblika*, *purizam*, onda svi koji su jezično kompetentni „čuju” izvorne naglaske *Amerika*, *republika*, *purizam*, što je krivotvorina.”

⁵ „To znači da je prilagodba u užem smislu, tj. zamjena silaznih naglasaka u nepočetnom slogu istodužinskim uzlaznim naglascima samo nadomjesna, dopunska snaga ponovoštokavljivanja koja, dakle, zahvaća tek dio onih riječi što su u organsku novoštokavštinu i standardni jezik ulazile ili još uvijek ulaze nakon uglavnom dovršene izgradnje novoštokavskoga naglasnog sustava.” (Vukušić 2000: 390)

dužine na -ij kao *konzervatôrij*, *laboratôrij* (v. Vukušić 1995),⁶ a propisuju se likovi s prenesenim (*konzervâtôrīj*) ili tonski prilagođenim naglaskom (*konzervâtôrīj*). Anić je još 1968. istraživao naglasak posuđenica na -izam i utvrdio da su u standardnom izgovoru (tekst su javno čitali spikeri) po čestoti ostvarivanja izrazito na prvom mjestu likovi s brzim naglaskom na izvornome naglasnom mjestu (*afôrīzam*) u odnosu na naglasak po pravilima klasične akcentuacije (*afôrīzam*) i tonski prilagođen naglasak (*aforizam*). O naglasku trosložnih i višesložnih posuđenica s višesuglasničkim skupinama kojima je naglasak u propisanoj normi prenesen ili metatoniran jasno se odredio Pranj-ković (2009⁷): „Inačice s prenesenim naglascima (npr. referenca, relèvantan ili repròduktor) još su obilježnije nego one tipa radijátor, a metatoniranja tipa recèptor, recèntan, renesànsa također po mom sudu nemaju utemeljenja u praksi.” Kod višesložnih imeničkih osnova muškog roda s nepostojanim *a* u nominative jednine i s uzlaznim naglaskom na slogu ispred nepostojanog *a* (tip *školárac*, *školárca*) sustavna silaznost jak je morfološki znak za genitiv množine (*školárācā*) i prenesena naglasaka većinom nema ni na razini organskih novoštokavskih govora (radi se o staroštokavskoj poziciji koja je posljednja po susljednosti novoštokavskog prenošenja naglasaka) ni na razini standardnojezičnog naglašavanja (v. Vukušić 1984), a vrlo usku organsku novoštokavsku osnovicu (Stinica kod Senja, područje Županje, jug i jugozapad Istre; prema Vukušić 1992) imaju naglasni likovi s tonski izjednačenom paradigmom kao dobítākā, Dalmatínācā, intelektualācā. Novija istraživanja naglasne situacije na području hrvatske javne polifunkcionalne komunikacije (Martinović 2014; Bašić i Grković 2017; Martinović, Pletikos Olof i Vlašić Duić 2021) također ne podupiru metatoničnu prilagodbu posuđenog leksika koja se preferira na razini propisane norme. Tim se postupkom stvara dojam uređenoga standardnog varijeteta (termin prema Mićanović 2006) koji je međutim izrazito neneutralan, kao i tzv. klasična norma, a još nesvladljiviji od nje te je teško zamisliti govornika koji bi uspješno iznio tako tonski napregnutu standardnu akcentuaciju.⁸ Svakako bi bilo zanimljivo čuti kako

⁶ Takvo naglašavanje trosložnih i višesložnih imenica na -ij podupire i sustavna silaznost dvosložnica istog tipa: *bârij*, *cêzij*, *hêlij*, *môrfij* itd.

⁷ Dostupno na: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1825&naslov=za-demokratizaciju-hrvatske-ortoepske-norme>, posjet 7. lipnja 2022.

⁸ Među studentima diplomskog studija kroatistike (nastavničkog i jezikoslovnog smjera) Filozofskog fakulteta u Zagrebu na izbornom kolegiju Hrvatska standardna prozodija (kojega je nositeljica i izvođačica autorica ovoga rada) kontinuirano se propituje jesu li naglasci nastali prilagodbom u užem smislu, tj. istodužinskom metatonijom u nepočetnom slogu neutralni.

normativci izgovaraju preporučene metatonirane naglaske. Jasno, u teoriji se uvijek može uspostaviti analogija: „To znači da se nove riječi u književnom jeziku svrstavaju u standardnu naglasnu tipologiju po sličnosti svoga odsječka s onim riječima što već pripadaju određenoj naglasnoj jedinici i leksičkoj skupini.” (Vukušić 2000: 392) Međutim oblično-naglasne analogije koje se za neusustavljene posuđene riječi i njihove tvorenice pronalaze u domaćem dijelu leksika, npr. *referèntica* je kao *voditèljica*, *opservatórij* kao *sjeverozápad*, *magistérij* kao *vjerozákon*, nisu dovoljno snažne i ne utječu na izgovor posuđenica u standardnoj izgovornoj praksi; oblično-naglasni tipovi u koje se posuđene riječi raspoređuju nerijetko su vrlo nestabilni i u domaćim riječima, npr. tip *pàpar – pàpra* u koji se raspoređuju posuđenice na -izam, i povlače se u korist drugih naglasnih tipova. Ključno je da se posuđenica ponaša kao domaća riječ kako bi dobila tonski naglasak, a određeni morfemi koji pripadaju europeizmima (porijeklom grčke, latinske i druge riječi) zadržavaju svoja naglasna svojstva i taj vanjski pritisak jezičnog posuđivanja pridonosi labavljenju distribucijskih pravila, koje se zbiva i u određenim kategorijama domaćih riječi (pri pomicanju naglasaka na proklitiku, u složenicama kao *poljoprìvreda*, *samozâštita*, u vlastitim imenima kao *Polinêzija*⁹, u genitivu množine tipa *podâtākā*, *prijatêljstāvā*). Argumentacija koju nalazimo u Uvodnim napomenama VRH-a (str. XI.) da u tonskoj prilagodbi posuđenog leksika sudjeluju i govornici sa staroštokavskim, čakavskim i kajkavskim polaznim jezikom te kako se radi o prozodijskoj evoluciji hrvatskoga standardnog jezika bez voluntarizma koji bi rušio same temelje sustava nije valjana zbog dvaju razloga: 1) zbog činjenice da u organskim govorima kajkavaca, čakavaca i staroštokavaca silazni naglasak može zauzeti bilo koji slog u riječi, ti se govornici najmanje opiru izvornom naglasku u posuđenicama; 2) opća suprotnost između tonske i dinamičke akcentuacije u praksi se ocrtava sve oštrije pa nije realno na razini propisane norme pojačavati novoštokavski

Nitko od studenata (kolegij je u nastavnom programu od 2013. i svake ga godine upisuje dvadesetak studenata različitih startnih idioma koji su prethodno odslušali i položili sve obvezne standardološke kolegije pa je opravdano smatrati ih kompetentnima) do sada nije potvrdio da su metatonirani naglasci tipa *diktátor*, *diktátorica*, *ekvátor*, *registar*, *teátar*, *laborántica*, *laboratórij*, *kolégij*, *pedántan*, *aforizam*, *intelektuálācā*, *distānca*, *komponēnta*, *stratēgija*, *Austráljia* itd. neutralni. Dapače, svima „zvuče” izrazito obilježeno, strano i oni sami takve su naglaske sposobni producirati imitirajući s velikim naporom kako im ih izgovara nastavnica.

⁹ Metatonirani dugouzlazni naglasak u vlastitim imenima nije karakterističan za standardanu izgovornu praksu, nego se kod toponima lako utvrđuje silazni ton u nepočetnom slogu: *Jugoslāvija*, *Austráljia*, *Mezopotámija*..., uz ustaljene naglasne likove kao *Slāvönija*, *Dālmācija* (v. Vukušić 1992).

element uzlaznim naglascima; metatonijske naglasane inovacije, npr. dugo-uzlazni naglasak pred sufiksom u imenicama na -ka kao *frizérka*, *školárka*, *intelektuálka* ili u skupini posuđenica na -ija kao *tradícija*, *revízija*, *televízija* iznimna su pojava u sustavu, dok metatonijski naglasak starijih posuđenica kao *forínta*, *idéja*, *mecéna*, *princéza* i dr. nikada nije bio sporan.

4. ZAKLJUČAK

Problem kodifikacije hrvatske standardnojezične akcentuacije može se smatrati neriješenim. Propisana standardna akcentuacija uvijek je nužno artifičijelna, tj. model akcentuacije jer nije opis konkretne komunikacije, nego naglasnog sustava hrvatskoga standardnog jezika. U cjelini gledano, uočljiv je pomak od tradicionalnoga konzervativnog štokavskog modela naglašavanja (koji se naziva i klasičnom normom, v. Škarić 2009, a kojim se danas koristi samo uža akademska jezikoslovna zajednica kao visokim komunikacijskim stilom) k nekonzistentnom modelu s metatonijskim naglasnim inovacijama nejasnog podrijetla ili nastanka (najizrazitijim u VRH-u i HJS-u) koji bi trebao biti kompromisom između u uporabi čestih „nesustavnih” naglasnih rješenja i tonski regulirane akcentuacije. Ključno je da se u jezičnim mehanizmima koji dobro funkcioniraju propisanom naglasnom normom ponajprije daje realizacija koja bi trebala funkcionirati kao općeobvezatni, neutralni, referencijalni tip standardnog jezika (u prilikama gdje je on poželjan – mediji, javni istupi, pedagoška praksa...) i da se takav standardni varijetet smatra uzorom kojemu se treba prilagoditi i koji moraju moći naučiti, osim ljudi kojima je javni govor profesijom, svi govornici dotičnog jezika koji to žele. Izdvajanje načela sustavnosti, pojednostavljeno vrste naglaska i distribucijskih pravila više ne može biti najvažnijim kriterijem razdiobe inačica; toga koje treba proglasiti pravilnima, a koje nepravilnima, koje preporučiti više, a koje manje jer je velika vjerojatnost da se zapadnonovoštokavski naglasni sustav promijenio. Normativci su „priznali” da u mnogim slučajevima nije realno zadržavanje starijeg, „dalmatinskog” tipa naglasnog prilagođavanja posuđenica. Zato ondje gdje taj tip više ne zadovoljava kao neutralan ne treba istodužinskom metatonijom u nepočetnom slogu izbjegavati izvorno naglašavanje posuđenog leksika.

LITERATURA

- Anić, Vladimir. 1968. O jednom akcenatskom procesu u različitim službama književnog jezika. *Jezik*, 16, 3, 84–89.
- Anić, Vladimir. 2004. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (prir. Ljiljana Jojić). Zagreb: Novi Liber.
- Barić, Eugenija i sur. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.
- Bašić, Iva i Grković, Daša. 2017. Naglašavanje posuđenica iz španjolskog jezika u hrvatskim rječnicima. *Govor: časopis za fonetiku*, 34, 1, 71–90.
- Brozović, Dalibor. 1954. Akcentuacija tuđica na -or u hrvatskom jeziku. *Jezik*, 3, 4, 118–123.
- Brozović, Dalibor. 1956. Uz dva nova akcentuirana rječnika. *Jezik*, 5, 4, 112–118.
- Brozović, Dalibor. 1963. Prodor u naš ortoepski standard. *Jezik*, 11, 5, 144–153.
- Dayre, Jean; Deanović, Mirko; Maixner, Rudolf. 1956. *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*. Zagreb: Novinarsko izdavačko poduzeće.
- Deanović, Mirko; Jernej, Josip. 1956. *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Filipović, Rudolf. 1986. *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija – Školska knjiga.
- Jojić, Ljiljana (gl. urednica). 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kravar, Miroslav. 1982. Uz recidiv sumnje u naš četveroakcenatski system. *Jezik*, 30: 1, 19–25 i 2, 40–47.
- Kravar, Miroslav. 1984. Teorija i praksa naglašavanja stranih riječi. *Zadarska revija*, 33, 3–4, 177–186.
- Kravar, Miroslav. 1985. Akcentuacija stranoga leksika u hrvatsko-srpskom jeziku. *Jugoslavenski seminar za strane slaviste*, 35, 1–19. Zadar.
- Kravar, Miroslav. 1986/87. Akcenat stranoga leksika u svjetlu jezičnih kontakata. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 26, 16, 35–43.
- Kravar, Miroslav. 1988. Prilog fonetici četveroakcenatskog Sistema. *Filologija*, 16, 101–113.
- Martinović, Blaženka. 2014. *Na putu do naglasne norme (oprimjereno imenicama)*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Martinović, Blaženka; Pletikos Olof, Elenmari i Vlašić Duić, Jelena. 2021. *Naglasak na naglasku*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Mićanović, Krešimir. 2006. *Hrvatski s naglaskom: standard i jezični varijeteti*. Zagreb: Disput.
- Moskatelo, Kuzma. 1954. Akcentuacija tuđica na -or u hrvatskom jeziku. *Jezik*, 3, 2, 51–56.
- Pranjković, Ivo. 2009. Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme. Anagram. Dostupno na: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1825&naslov=za-demokratizaciju-hrvatske-ortoepske-norme>. Datum posjeta stranici 7. lipnja 2022.

- Rajle, Lorna. 2021. *Naglasni sustav osječkoga govora*. Doktorska disertacija. Osijek: Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Škarić, Ivo. 2009. Sociofonetski pristup standardnom naglašavanju. *Govor*, 16, 2, 117–137.
- Škarić, Ivo; Škavić, Đurđa; Varošaneć-Škarić, Gordana. 1995. Kako se naglašavaju posuđenice. *Jezik*, 43, 4, 129–138.
- Šonje, Jure (gl. urednik). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža” i Školska knjiga.
- Vukušić, Stjepan. 1984. *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*. Pula: Istarska naklada.
- Vukušić, Stjepan. 1992. O silaznom naglašavanju nepočetnog sloga. *Jezik*, 40, 3, 76–79.
- Vukušić, Stjepan. 1995. Naglasci tuđica na -ij. *Jezik*, 43, 5, 188–191.
- Vukušić, Stjepan. 2000. Kada prenošenje, a kad prilagodba naglasaka? *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 26, 389–393.

SUMMARY

ON METATONIC ACCENT IN STANDARD CROATIAN

In standard Croatian, at the level of its accents, the procedures of accent adaptation of loanwords are applied, which originate from the earliest stages of the development of standard Croatian. In reference to the new štokavian accent, we can speak of its two large areas: the Mediterranean (which consistently shifts the accent as in violína) and the continental (which adapts it tonally as in violína). Therefore, different accents of the same word are possible within the system, and more recently preference has increasingly been given to the procedure of metatonic accent adaptation in order to correct the excessive (often hyperštokavian) shift of the accent on the one hand and on the other to provide, at least theoretically, resistance to the tendency of descending accentuation in loanwords in standard pronunciation practice. The paper defines and analyses the accent corpus, in which a systematic shift in favour of ascending accentuation occurs at the level of the prescribed norm, and argues that such normative procedure is sociolinguistically unrealistic because no recording of the accent situation in Croatian public polyfunctional communication supports it. Insisting on an accent code modelled in such a way is especially unacceptable in the teaching of the Croatian language (both as a mother tongue and as a foreign language).

Keywords: Croatian accentuation, loanwords, metatonic accent, standard Croatian

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom „Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna”.
This work is licenced under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.